

Warszawa, 10-06-2025 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur

KMP.570.8.2024.PB

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji izb zatrzymań Żandarmerii Wojskowej
przeprowadzonych w 2024 roku**

I. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

1. Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹.

2. OPCAT ustanowił system regularnych wizyt prewencyjnych w miejscach pozbawienia wolności. Wizyty te są przeprowadzane przez niezależne organy: Podkomitet ONZ ds. Prewencji Tortur (SPT)² i krajowe mechanizmy prewencji. W Polsce funkcję krajowego mechanizmu prewencji wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą funkcjonującego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)³.

3. KMPT na dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa-strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT), zob. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt>.

³ Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r. poz. 1264 ze zm.).

organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem⁴. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiejkolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej”⁵.

4. Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie wizytacji członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urządzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁶. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁷. Spostrzeżenia KMPT opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁸.

5. Wizytacja KMPT w miejscu pozbawienia wolności ma charakter zapobiegawczy i stanowi uzupełnienie prac SPT. Krajowy Mechanizm nie jest organem śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁹. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania osób pozbawionych wolności oraz przedstawienie zaleceń mających na celu ich wyeliminowanie.

6. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ¹⁰.

7. Podstawą systemu zapobiegawczego stworzonego przez OPCAT jest dialog między KMPT i odpowiednimi władzami, zmierzający do poprawy sytuacji¹¹.

8. Osoby i organizacje, które zdecydowały się na przekazanie Krajowemu Mechanizmowi informacji, nie mogą ponieść z tego tytułu jakiejkolwiek sankcji lub

⁴ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁵ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁶ Zob. art. 20 OPCAT.

⁷ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁸ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. np. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2023 r., Część II – Metodologia i zakres prac KMPT.

⁹ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, p. 6. Zob. również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, Nowy Jork i Genewa 2018, s. 4-6.

¹⁰ Zob. art. 19 pkt b OPCAT.

¹¹ Zob. art. 22 OPCAT.

uszczerbku, niezależnie od tego, czy udzieliły KMPT informacji prawdziwej lub fałszywej (zakaz represji)¹².

II. Wprowadzenie

9. W okresie od 11 marca do 10 października 2024 r. przedstawiciele KMPT przeprowadzili wizytacje 10 izb zatrzymań Żandarmerii Wojskowej (dalej jako: izby, pomieszczenia, IZŻW), położonych na terenie całej Polski¹³.

10. Delegacje KMPT wizytowały następujące miejsca zatrzymań:

- **Izbę Zatrzymań Mazowieckiego Oddziału Żandarmerii Wojskowej w Warszawie, przy ul. Jana Ostroroga 35** (11 marca – wizytację przeprowadzili Justyna Józwiak, Klaudia Kamińska, Katarzyna Kopystyńska, Tomasz Żółtek);
- **Izbę Zatrzymań przy Oddziale Żandarmerii Wojskowej w Krakowie, przy ul. Montelupich 13** (25 marca – wizytację przeprowadzili Paulina Wróbel, Klaudia Kamińska i Paweł Borkowski);
- **Izbę Zatrzymań przy Wydziale Żandarmerii Wojskowej we Wrocławiu, przy ul. Sztabowej 44** (8 kwietnia – wizytację przeprowadziły Oliwia Rybczyńska-Gryguc i Katarzyna Kopystyńska);
- **Izbę Zatrzymań przy Oddziale Żandarmerii Wojskowej w Lublinie, przy ul. Herberta 49** (7 maja – wizytację przeprowadzili Justyna Józwiak, Magdalena Laskowska i Paweł Borkowski);
- **Izbę Zatrzymań przy Wydziale Żandarmerii Wojskowej w Poznaniu, przy ul. Marcelińskiej 13** (27 maja – wizytację przeprowadzili Łukasz Bębenista, Tomasz Żółtek i Paweł Borkowski);
- **Izbę Zatrzymań przy Wydziale Żandarmerii Wojskowej w Rzeszowie, przy ul. Langiewicza 4** (7 czerwca – wizytację przeprowadziły Dorota Krzysztoń, Magdalena Laskowska i Justyna Józwiak);
- **Izbę Zatrzymań przy Oddziale Żandarmerii Wojskowej w Szczecinie, przy ul. Narutowicza 10A** (13 sierpnia – wizytację przeprowadziły Karina Balicka, Magdalena Laskowska, Klaudia Kamińska oraz Karolina Sobocińska);
- **Izbę Zatrzymań przy Oddziale Żandarmerii Wojskowej w Elblągu, przy ul. Królewieckiej 169** (16 września – wizytację przeprowadzili Anna Grabowska, Klaudia Kamińska i Paweł Borkowski);

¹² Zob. art. 21 ust. 1 OPCAT.

¹³ Zgodnie z zarządzeniem Nr 17/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 23 września 2022 r. w sprawie utworzenia izb zatrzymań (Dz. Urz. MON. z 2022 r., poz. 165), wszystkich IZŻW jest 12, jednak IZŻW w Białymstoku była w tym okresie zamknięta, a IZŻW w Bydgoszczy – znajdowała się w remoncie.

- **Izbę Zatrzymań przy Wydziale Żandarmerii Wojskowej w Bemowie Piskim, usytuowaną na terenie jednostki wojskowej w Orzyszu, przy ul. Wojska Polskiego 33** (17 września – wizytację przeprowadziły Dorota Krzysztoń i Justyna Jóźwiak);
- **Izbę Zatrzymań przy Wydziale Żandarmerii Wojskowej w Ustce, przy ul. Lędowo Osiedle N1** (10 października – wizytację przeprowadzili Anna Grabowska, Oliwia Rybczyńska-Gryguc i Paweł Borkowski).

11. W czasie wizytacji przedstawiciele KMPT każdorazowo dokonywali oglądu pomieszczeń IZZW, prowadzili rozmowy z osobami odpowiedzialnymi za ich funkcjonowanie, zapoznawali się z dostępną na miejscu dokumentacją oraz z nagraniami monitoringu. Po zakończeniu wizytacji dokonano analizy przekazanej dokumentacji i informacji pisemnych.

12. Niniejszy raport sygnalizuje obszary wymagające ulepszeń, istotne z punktu widzenia prewencji tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania.

III. Obszary wymagające poprawy

A. Warunki bytowe

13. W większości wizytowanych izb warunki materialne pozostawały na akceptowalnym poziomie. Niektóre były jednak słabo wietrzone i utrzymywał się w nich nieprzyjemny zapach¹⁴. W części wizytowanych pomieszczeń panował brud i były one zakurzone¹⁵. W jednym przypadku w celach znajdowały się mrówki¹⁶.

14. KMPT zaleca poprawę warunków materialnych poprzez systematycznie sprzątanie izb oraz zapewnienie ich prawidłowej wentylacji.

15. Warunki panujące w jednej z wizytowanych izb zostały ocenione przez wizytujących jako nienadające się do osadzania w nich osób zatrzymanych¹⁷. Wynikało to z faktu, że na obu kondygnacjach budynku, w którym się ona mieściła, wyczuwalny był silny odór. W przypadku jednego z pięter źródłem uciążliwego zapachu były przebywające w tym samym obiekcie psy, w drugim zaś pochodził on z kanalizacji.

16. W opisywanej izbie znajdowały się co prawda okna uchylne, zabezpieczone siatką od wewnątrz, ale nie było możliwości ich otwarcia z uwagi na przymocowanie kraty śrubami na stałe, co miało wpływ na przepływ powietrza.

¹⁴ IZZW Szczecin, IZZW Lublin, IZZW Kraków.

¹⁵ IZZW Bemowo Piskie, IZZW Lublin.

¹⁶ IZZW Lublin.

¹⁷ IZZW Szczecin.

W praktyce w wizytowanej izbie wentylacja nie działała. Ponadto jej oświetlenie było dość słabe. Stan ten stanowił naruszenie § 7 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 marca 2017 r. w sprawie izb zatrzymań¹⁸, zgodnie z którym pomieszczenia dla osadzonych są wykonane z elementów budowlanych z materiałów niepalnych i mają wentylację i odpowiednią do pory roku temperaturę według norm określonych dla pomieszczeń mieszkalnych, a także oświetlenie, którego wyłączniki są zlokalizowane poza pomieszczeniem, odpowiednie do czytania i pisanie.

17. Z informacji udzielonych delegacji KMPT wynika, że komendant wizytowanej placówki skierował w lutym 2024 r. pismo do Komendanta 15 Wojskowego Oddziału Gospodarczego, w którego budynku znajduje się izba, z prośbą o zabezpieczenie środków finansowych na przeprowadzenie odświeżenia, remontu i konserwacji jej pomieszczeń.

18. Krajowy Mechanizm zaleca dostosowanie warunków panujących w wizytowanej izbie do wymogów określonych w § 7 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia w sprawie izb zatrzymań oraz nieosadzanie osób zatrzymanych w pomieszczeniach, które nie spełniają wskazanych w nim kryteriów.

19. KMPT zwraca się ponadto z pytaniem, czy Komendantowi izby udało się pozyskać środki na remont, a jeśli tak, to na jakim obecnie etapie są prace remontowe.

20. Ponadto w wizytowanej izbie, w pokojach wieloosobowych, w których znajdował się sanitariat, nie był on w pełni zabudowany. W trakcie wykonywania przez osobę umieszczoną w takim pomieszczeniu czynności fizjologicznych jej miejsca intymne zakrywają wyłącznie drzwiczki, które skutecznie pełnią swoją rolę jedynie wtedy, gdy przebywa ona w pozycji siedzącej. Takie rozwiązanie nie zapewnia elementarnej prywatności osoby korzystającej z sanitariatu oraz może narażać na nieprzyjemności pozostałe osoby przebywające razem z nią w pomieszczeniu.

21. KMPT zaleca pełne zabudowanie sanitariatów znajdujących się w pomieszczeniach wieloosobowych.

22. Delegacja KMPT ustaliła również, że w izbie tej występuje praktyka, zgodnie z którą żołnierz wchodzi z zatrzymanym do toalety i jest obecny przy czynnościach fizjologicznych. W przypadku osadzenia kobiety żołnierka jest także obecna przy zmianie artykułów menstruacyjnych.

23. Mając na uwadze, że drzwi do sanitariatu wyposażone są w wizjer oraz że miskę ustępową zasłaniają jedynie niskie drzwi otwierane na boki, przez które widać osobę korzystającą z toalety, obecność żołnierza podczas korzystania przez

¹⁸ Dz. U. z 2017 r. poz. 716; dalej jako: rozporządzenie w sprawie izb zatrzymań.

zatrzymanego z toalety należy uznać za nadmierny środek ochronny. Zapewnienie osadzonemu bezpieczeństwa jest bowiem możliwe przy zastosowaniu pozostałych form nadzoru pozostających w dyspozycji obsługi izby zatrzymań.

24. KMPT zaleca umożliwienie osobom zatrzymanym korzystania z toalety bez obecności żołnierzy wchodzących w skład obsady izby zatrzymań.

25. W niektórych z wizytowanych izb występowała praktyka odbierania zatrzymanym ubrań wraz z koniecznością przebrania się przez nich w piżamy, w których musieli oni funkcjonować przez cały czas pobytu w izbie. W jednym przypadku odzież prywatna była odbierana osobom przyjmowanym do pomieszczenia niezależnie od ich stanu higienicznego oraz podstawy zatrzymania, zaś w magazynie nie było zastępczej odzieży roboczej – jedynie bielizna i piżama¹⁹. W drugim z kolei praktyka ta obejmowała tylko niektórych osadzonych – w szczególności osoby zatrzymane w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa²⁰.

26. Zgodnie z art. 17a ust. 4 pkt 5 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych²¹ żołnierz Żandarmerii Wojskowej dokonujący kontroli osobistej odbiera osobie kontrolowanej przedmioty mogące stanowić dowód w postępowaniu prowadzonym w związku z realizacją zadań, o których mowa w art. 17 ust. 1 pkt 10 u.ż.w. lub podlegające przepadkowi. Z kolei na podstawie § 25 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia w sprawie izb zatrzymań osadzonemu w izbie zatrzymań, z wyjątkiem osób osadzonych w celu wytrzeźwienia, wydaje się ubranie robocze, jeżeli uzasadniają to prace wykonywane przez niego lub względy higieny.

27. KMPT stoi na stanowisku, że odzież osobista powinna być odbierana osobom umieszczanym w izbie jedynie w szczególnych przypadkach i czynność ta nie powinna być wykonywana automatycznie. Do sprawdzenia odzieży osoby przyjmowanej do izby służą sprawdzenie prewencyjne oraz kontrola osobista, o których mowa w art. 17a i 17d u.ż.w. Z kolei na podstawie obowiązujących przepisów wizytowane izby powinny dysponować również zastępczą odzieżą roboczą, tak żeby osoby, którym prywatne ubrania zostały odebrane, nie musiały przebywać w piżamie przez cały czas pozostawania w izbie.

28. KMPT zaleca odbieranie osobom umieszczanym w izbach zatrzymań odzieży prywatnej tylko wtedy, gdy wynika to z obowiązujących przepisów i tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach. Krajowy Mechanizm zaleca zapewnienie osobom, którym odzież taka została odebrana, odzieży zastępczej.

¹⁹ IZZW Szczecin.

²⁰ IZZW Bemowo Piskie.

²¹ Dz. U. z 2025 r. poz. 12; dalej jako: u.ż.w. lub ustawa o Żandarmerii Wojskowej.

29. W jednej z izb delegacja KMPT odnotowała również praktykę odbierania okularów osoby zatrzymanej do depozytu²². Zgodnie z § 21 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia w sprawie izb zatrzymań przed umieszczeniem osadzonego w izbie zatrzymań obsługa izby zatrzymań odbiera od niego i przekazuje do depozytu m.in.: przedmioty, których posiadanie jest niedozwolone ze względu na bezpieczeństwo, w szczególności: broń, amunicję, brzytwy, żyletki, sztucze metalowe, narzędzia do cięcia metalu, środki służące do obezwładniania, pasy, paski, środki odurzające, substancje psychotropowe lub środki zastępcze oraz alkohol.

30. W ocenie KMPT decyzja o odebraniu zatrzymanym okularów powinna być podejmowana każdorazowo w oparciu o indywidualną ocenę ryzyka, np. gdy zatrzymany zagraża sobie lub innym. Odbieranie zatrzymanym okularów stanowi nadmierny środek ochronny, powodujący dyskomfort i potencjalnie upokarzający. Brak okularów utrudnia zapoznanie się z podstawowymi prawami i informacjami udostępnionymi zatrzymanym, np. z wykazem instytucji stojących na straży praw człowieka, listą adwokatów i radców prawnych czy z otrzymanymi pouczeniami²³.

31. **KMPT zaleca odstąpienie od rutynowego odbierania okularów osobom umieszczanym w izbach zatrzymań.**

32. W niektórych z wizytowanych izb delegacje KMPT odnotowały brak bielizny zastępczej dla kobiet²⁴. Stan ten w ocenie KMPT jest niezgodny z § 25 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia w sprawie izb zatrzymań, zgodnie z którym osobie osadzonej w izbie zatrzymań wydaje się bieliznę odpowiednią do pory roku.

33. **KMPT zaleca wyposażenie magazynów wizytowanych izb w bieliznę dla zatrzymanych kobiet.**

34. Magazyny wizytowanych izb wyposażone były w środki higieniczne dla kobiet, jednak nie były one wyłożone w swobodnym dostępie w sanitariatach, tak aby zatrzymana kobieta mogła skorzystać z nich w sposób dyskretny, bez konieczności proszenia o to żołnierzy pełniących służbę w izbie²⁵. Wizytowane izby powinny również zadbać o udostępnienie w sanitariatach kosza na odpady.

35. **KMPT zaleca udostępnianie środków menstruacyjnych dla kobiet w toaletach oraz umieszczenie w sanitariatach koszy na odpady.**

²² IZZW Kraków.

²³ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2022 r., s. 61.

²⁴ Dot. m.in.: IZZW Szczecin, IZZW Rzeszów, IZZW Bemowo Piskie, IZZW Kraków.

²⁵ Dot. wszystkich wizytowanych izb.

36. W większości z wizytowanych izb osoby zatrzymane nie otrzymywały ciepłego posiłku przez cały czas pobytu w izbie²⁶. Zapewniano im jedynie suchy prowiant (np. chleb chrupki, puszki z szynką konserwową oraz wodę), co w przypadku osadzenia, które zgodnie z przepisami może trwać nawet 72 godziny, sprawia, że zatrzymany na śniadanie, obiad i kolację spożywa to samo. Wizytowane izby często nie zapewniały również bezmięśnej opcji wyżywienia²⁷.

37. Zgodnie ze stanowiskiem CPT osoby zatrzymane powinny otrzymywać jedzenie w odpowiednich porach, wliczając w to co najmniej jeden ciepły posiłek w ciągu dnia²⁸.

38. KMPT zaleca zapewnienie osobom zatrzymanym przynajmniej jednego ciepłego posiłku w ciągu dnia pobytu w izbie oraz zapewnienie bezmięśnej opcji wyżywienia.

39. W jednej z wizytowanych izb delegację KMPT poinformowano, że posiłki wydawane są zatrzymanym przez okienka w drzwiach celi²⁹.

40. W ocenie KMPT osoba zatrzymana powinna odbierać posiłki osobiście, a ich wydawanie powinno odbywać się przy otwartych drzwiach pomieszczenia, w którym przebywa. Stosowana w wizytowanej izbie praktyka nie jest konieczna dla zapewnienia bezpieczeństwa z uwagi na brak jej występowania w pozostałych miejscach zatrzymań Żandarmerii Wojskowej (oraz innych miejscach pozbawienia wolności o podobnej specyfice, takich jak pomieszczenia dla osób zatrzymanych Policji oraz Straży Granicznej). Wydawanie posiłków przez okienka w drzwiach celi stanowi nadmierną i nieuzasadnioną uciążliwość, która prowadzi do naruszenia godności osób zatrzymanych.

41. KMPT zaleca odstąpienie od praktyki wydawania osobom zatrzymanym posiłków przez okienka w drzwiach celi.

42. Wizytowane izby nie były również dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Poza izbą zatrzymań Żandarmerii Wojskowej w Warszawie, w której znajdowała się oddzielna łazienka przeznaczona dla osób z niepełnosprawnościami, w sanitariatach większości wizytowanych izb³⁰ brakowało poręczy, zaś dostęp do niektórych stanowisk prysznicowych utrudniały bariery

²⁶ Dot. m.in.: IZZW Kraków, IZZW Szczecin, IZZW Wrocław, IZZW Warszawa, IZZW Ustka, IZZW Lublin.

²⁷ IZZW Wrocław, IZZW Warszawa.

²⁸ Raport CPT z wizyty w Serbii w 2023 r., CPT/Inf (2024) 04, par. 49.

²⁹ IZZW Bemowo Piskie.

³⁰ IZZW Kraków, IZZW Wrocław, IZZW Lublin, IZZW Poznań, IZZW Szczecin, IZZW Elbląg, IZZW Bemowo Piskie, IZZW Ustka.

architektoniczne w postaci progów lub wysokich brodzików³¹. Wejście do niektórych izb było również możliwe dopiero po pokonaniu schodów³².

43. KMPT zaleca systematyczne usuwanie barier architektonicznych i wdrażanie rozwiązań sprzyjających jak największej samodzielności i aktywności osób z różnymi typami niepełnosprawności.

44. W jednej z izb światło tzw. dzienne było włączane również w nocy. Zgodnie z informacjami udzielonymi wizytującym wynikało to z potrzeby przeprowadzania co 15 minut kontroli stanu tych osób przez wizjer³³.

45. W ocenie KMPT praktyka taka zakłóca spoczynek nocny osób zatrzymanych i jest szkodliwa dla ich zdrowia. Światło w celach, w których przebywają osoby zatrzymane, powinno być wyłączane w nocy, tj. pomiędzy 22:00 a 6:00 rano.

46. Ekspozycja na światło dzienne odgrywa istotną rolę w regulacji rytmu snu i czuwania³⁴. Ciągłe zapalone w nocy światło prowadzi do deprywacji snu, której konsekwencje ponosi cały organizm. Zaburzeniu ulegają funkcje poznawcze takie jak uwaga, czujność i pamięć, emocje, praca serca, termoregulacja, przemiany metaboliczne, reaktywność i precyzja ruchów. Pojawiają się bóle mięśniowe oraz dysfunkcje układu odpornościowego³⁵. Ponadto nocna ekspozycja na światło powoduje zmniejszenie poziomu melatoniny, co skutkuje kłopotami ze snem oraz eliminuje możliwość zregenerowania i odpoczynku³⁶. Z tego powodu w godzinach nocnych w IZZW powinno funkcjonować oświetlenie nocne, a nie dzienne.

47. Zalecenie dostosowania oświetlenia do pory doby i zapewnienie, że światło będzie przynajmniej przygaszone w czasie nocy, formułowane było już kilkakrotnie przez CPT³⁷.

48. KMPT zaleca dostosowania oświetlenia do pory doby i zapewnienie, że światło będzie przynajmniej przygaszone w nocy.

³¹ IZZW Wrocław, IZZW Szczecin, IZZW Rzeszów, IZZW Elbląg.

³² Dot. m.in.: IZZW Kraków, IZZW Lublin.

³³ IZZW Bemowo Piskie.

³⁴ Zob. A. Kawalec, K. Pawlas, Czynniki środowiskowe wpływające na sen oraz zachowywanie higieny snu. Problemy Higieny i Epidemiologii, Problemy Higieny i Epidemiologii, 94(1), 2013, s. 2.

³⁵ Zob. J. Orzeł-Gryglewska, Zaburzenia snu związane z nadmierną ekspozycją na światło. Polish Journal for Sustainable Development, 21(2), 2017, s. 91-100.

³⁶ Zob. A. Kawalec, K. Pawlas, Czynniki środowiskowe wpływające na sen oraz zachowywanie higieny snu. Problemy Higieny i Epidemiologii, Problemy Higieny i Epidemiologii, 94(1), 2013, s. 2.

³⁷ Zob. Raport CPT z wizyty w Mołdawii, CPT/Inf (2020) 27, par. 36; Raport z wizyty w Słowenii, CPT/Inf (2017) 27, par. 25.

B. Poufność badania lekarskiego i dokumentacji medycznej

49. KMPT pozytywnie ocenia fakt, że wszystkie osoby umieszczane w IZZW poddawane są badaniu lekarskiemu. Wymóg taki wynika z § 17 pkt 1 oraz pkt 2 lit. c rozporządzenia w sprawie izb zatrzymań, zgodnie z którym podstawę do umieszczenia w izbie stanowi zaświadczenie lekarskie stwierdzające brak przeciwwskazań zdrowotnych do osadzenia.

50. W jednej z wizytowanych izb delegację KMPT poinformowano, że jeśli do osadzonego wzywany jest zespół ratownictwa medycznego, badanie odbywa się w celi albo w pokoju socjalnym, przy czym żołnierze zawsze wchodzi do pomieszczenia, w którym się ono odbywa³⁸.

51. W ocenie KMPT badanie medyczne stanowi dla zatrzymanego podstawową gwarancję prewencji tortur. Aby mogło ono pełnić swoją ochronną rolę, musi odbywać się w warunkach poufności. W obecności żołnierzy odpowiedzialnych za zatrzymanie i pobyt w izbie pacjent może nie czuć się na tyle swobodnie, by opowiedzieć lekarzowi o sposobie, w jaki był traktowany, oraz udzielić pełnych informacji dotyczących swojego stanu zdrowia, przyjmowanych leków, leczenia czy np. odbytych konsultacji psychiatrycznych. Taka praktyka rodzi też ryzyko naruszenia intymności osoby zatrzymanej, braku poszanowania jej godności i tajemnicy lekarskiej.

52. Na potrzebę zapewnienia poufności badań medycznych osób zatrzymanych zwracały również uwagę Komitet ONZ przeciwko Torturom (CAT) i SPT³⁹.

53. KMPT rekomenduje zapewnienie, że badania medyczne osób zatrzymanych będą odbywać się poza zasięgiem wzroku i słuchu osób niewykonujących zawodu medycznego, chyba że pracownik systemu opieki zdrowotnej wykonujący badanie poprosi o obecność takiej osoby.

54. W wizytowanych izbach zdarzały się przypadki, w których dokumentacja medyczna osób zatrzymanych znajdowała się w protokołach zatrzymań⁴⁰ (np. karty informacyjne leczenia szpitalnego oraz wywiad lekarski w zaświadczeniu o braku przeciwwskazań do umieszczenia w IZZW).

55. W ocenie KMPT praktyka ta stanowi naruszenie poufności informacji medycznych. Informacje o stanie zdrowia osoby zatrzymanej stanowią bowiem dane wrażliwe, które mogą być przetwarzane tylko na szczególnych warunkach określonych

³⁸ IZZW Rzeszów.

³⁹ Zob. Uwagi końcowe CAT dotyczące siódmego raportu okresowego dla Polski, CAT/C/POL/CO/7, par. 16 pkt e; Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, par. 53 i 55.

⁴⁰ IZZW Szczecin, IZZW Wrocław, IZZW Kraków, IZZW Rzeszów, IZZW Warszawa, IZZW Lublin.

przez ustawodawcę⁴¹. W wizytowanych miejscach zatrzymań dostęp do informacji o stanie zdrowia osób zatrzymanych miały zatem osoby nieuprawnione, tj. żołnierze Żandarmerii Wojskowej.

56. Powyższy problem zauważony został również w trakcie wizytacji CPT w Polsce, podczas której Komitet zalecił władzom polskim, aby informacje dotyczące zdrowia osób zatrzymanych były przechowywane w sposób zapewniający poufność danych medycznych. Zdaniem CPT nie ma uzasadnienia dla udostępniania personelowi niewykonującemu zawodu medycznego informacji dotyczących postawionych diagnoz lub oświadczeń dotyczących przyczyny urazów⁴².

57. **KMPT zaleca, aby informacje dotyczące stanu zdrowia osób zatrzymanych były przechowywane w sposób zapewniający poszanowanie tajemnicy lekarskiej.**

C. Dostęp do pomocy prawnej

58. W regulaminach wizytowanych izb znajdowała się informacja, że „osadzony w izbie zatrzymań aresztu garnizonowego ma prawo żądania nawiązania w dostępnej formie kontaktu z adwokatem, a także bezpośredniej z nim rozmowy – zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny”⁴³. Na podstawie art. 245 § 1 k.p.k. zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednią z nimi rozmowę; w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny. Z kolei zgodnie z art. 26a ust. 1 u.ż.w., w izbach zatrzymań umieszcza się osoby zatrzymane w przypadkach i w trybie określonym w przepisach o postępowaniu karnym⁴⁴ (w tym tymczasowo aresztowanych lub skazanych na podstawie przepisów karnych), osoby

⁴¹ Zob. M. Florczak-Wątor, w: Konstytucja Rzeczypospolitej..., art. 51. Zgodnie z art. 51 ust. 2 Konstytucji RP władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym. W myśl cytowanego artykułu informacjami takimi są te, których posiadanie przez organ warunkuje możliwość realizacji przyznanych mu kompetencji. Są to więc informacje niezbędne dla organu i pozyskiwane w granicach jego kompetencji. Niezbędność informacji należy zatem ocenić przez pryzmat jej przydatności, konieczności (nie nadmierności) oraz proporcjonalności w ścisłym tego słowa znaczeniu. Z wymogu niezbędności informacji wynika, że nie mogą one być zbierane „na wszelki wypadek”.

⁴² Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2022 r., s. 68-69.

⁴³ Dot. m.in.: IZZW Kraków, IZZW Rzeszów, IZZW Ustka.

⁴⁴ Zob. art. 17 ust. 1 pkt 3 u.ż.w.

zatrzymane w sytuacjach przewidzianych w art. 18 ust. 1 i 2 u.ż.w.⁴⁵ oraz w przepisach innych ustaw, a także osoby zatrzymane na podstawie przepisów o dyscyplinie wojskowej, wykonujące karę aresztu izolacyjnego. Należy w tym miejscu zauważyć, że uprawnienia przewidziane w przepisach o postępowaniu karnym dla osób zatrzymanych w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych przysługują nie tylko osobom zatrzymanym na podstawie przepisów o postępowaniu karnym, ale także osobom zatrzymanym, o których mowa w art. 18 ust. 1 i 2 u.ż.w. oraz w przepisach innych ustaw⁴⁶. Jako że art. 245 § 1 k.p.k. przewiduje możliwość zastrzeżenia obecności zatrzymującego przy rozmowie zatrzymanego z adwokatem jedynie w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, zawarte w regulaminie ograniczenie jego uprawnień w większym stopniu, niż wynika to z powszechnie obowiązujących przepisów, nie znajduje uzasadnienia i może wprowadzać zatrzymanego w błąd w zakresie przysługujących mu praw.

59. Dodatkowo we wspomnianych regulaminach jest mowa o areszcie garnizonowym. O tej formie wykonywania kary aresztu wspominał § 2 ust. 1 nieobowiązującego już w czasie wizytacji KMPT⁴⁷ rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 marca 1995 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary dyscyplinarnej aresztu⁴⁸, zgodnie z którym wojskowym aresztem dyscyplinarnym jest areszt garnizonowy lub areszt jednostki wojskowej. Okoliczność ta może również

⁴⁵ Żołnierze Żandarmerii Wojskowej mają prawo zatrzymać żołnierza: 1) który stwarza w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego albo dla mienia; 2) co do którego istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełnił on wykroczenie, a zachodzi obawa co do jego ucieczki lub ukrycia się albo zatarcia śladów, bądź też nie można ustalić jego tożsamości; 3) który został ujęty na gorącym uczynku popełnienia wykroczenia albo w pościgu podjętym bezpośrednio po popełnieniu tego czynu; 4) który rażąco narusza dyscyplinę wojskową lub porządek publiczny, jeżeli zachodzi obawa co do jego ucieczki lub ukrycia się albo zatarcia śladów czynu bądź nie można ustalić jego tożsamości albo gdy zatrzymanie jest niezbędne do niezwłocznego przywrócenia dyscypliny wojskowej lub porządku publicznego; 5) który, będąc pozbawiony wolności, samowolnie opuścił izbę zatrzymań, areszt śledczy, zakład karny lub wojskowy areszt dyscyplinarny albo opuścił je na podstawie zezwolenia właściwego organu i w wyznaczonym terminie nie powrócił do nich; 6) który, pełniąc niezawodową służbę wojskową, samowolnie przebywa poza jednostką wojskową lub wyznaczonym miejscem przebywania; 7) który w mundurze wojskowym znajduje się w miejscu publicznym pod wpływem środka odurzającego lub substancji psychotropowej albo środka zastępczego; 8) który nosi mundur wojskowy albo posiada uzbrojenie lub wyekwipowanie wojskowe, niezgodne z obowiązującymi przepisami. Żołnierze Żandarmerii Wojskowej mają prawo zatrzymać żołnierza pełniącego czynną służbę wojskową stosującego przemoc domową w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2024 r. poz. 1673), zwanej dalej „ustawą o przeciwdziałaniu przemocy domowej”, stwarzającego bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego.

⁴⁶ Zob. art. 25 ust. 2 u.ż.w.

⁴⁷ Przepisy cytowanego rozporządzenia utraciły moc na podstawie art. 129 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o dyscyplinie wojskowej (Dz. U. z 2002 r. poz. 42).

⁴⁸ Dz. U. poz. 28.

wprowadzać w błąd osobę umieszczoną w izbie, z uwagi na nieprawidłowe miejsce oraz formę zatrzymania opisywaną w regulaminie.

60. KMPT zaleca uaktualnienie brzmienia regulaminów wizytowanych izb oraz zapewnienie zgodności ich treści z obowiązującymi przepisami.

61. W większości izb znajdowały się listy adwokatów i radców prawnych, lecz przyjmowały one różną formę. Przykładowo jedna z izb dysponowała listą radców prawnych świadczących pomoc prawną w zakresie prawa karnego opracowaną we współpracy z lokalną okręgową izbą radców prawnych oraz listą adwokatów, którzy zgłosili gotowość do pełnienia w 2024 r. dyżurów w celu zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy w postępowaniu przyspieszonym, opracowaną we współpracy z lokalną okręgową radą adwokacką⁴⁹. W innych przypadkach listy zawierały dane kontaktowe i nazwiska radców prawnych, deklarujących gotowość udzielenia pomocy prawnej z urzędu w postępowaniu karnym⁵⁰ lub wykaz adwokatów uprawnionych do obrony w postępowaniu karnym mających siedzibę zawodową na obszarze właściwości danego sądu, deklarujących gotowość udzielania oskarżonym pomocy prawnej z urzędu⁵¹.

62. Analizowane listy przewidywały zatem różny zakres świadczenia pomocy prawnej przez wymienionych w nich adwokatów i radców prawnych, wskazując głównie tych, którzy deklarowali gotowość udzielenia pomocy prawnej z urzędu. Ponadto informowanie osób zatrzymanych jedynie o danych kontaktowych do adwokatów, którzy zgłosili gotowość do pełnienia dyżurów w celu zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy w postępowaniu przyspieszonym, należy uznać za niewystarczające. Nie każda bowiem osoba umieszczona w izbie zatrzymań ma status oskarżonego.

63. KMPT rekomenduje opracowanie, w porozumieniu z lokalnymi radami adwokackimi i izbami radców prawnych, list pełnomocników, udostępnianych osobom umieszczanym w izbach zatrzymań. Listy te powinny zawierać numery telefonów adwokatów i radców prawnych oraz obejmować wyłącznie tych pełnomocników, którzy deklarują w swojej praktyce zajmowanie się sprawami karnymi. Ponadto listy te powinny zawierać informacje

⁴⁹ IZZW Szczecin. Lista adwokatów, którzy zgłosili gotowość do pełnienia w 2024 r. dyżurów w celu zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy w postępowaniu przyspieszonym, obejmuje 4 osoby, z których nie każda wskazana jest jako pełniąca dyżur przez cały rok. W przypadku umieszczenia osoby zatrzymanej w izbie w np. w sierpniu lista składa się *de facto* z dwóch nazwisk, co jest niewystarczające z uwagi na wielkość miasta, w którym mieści się izba.

⁵⁰ IZZW Wrocław.

⁵¹ IZZW Bemowo Piskie.

o pełnomocnikach świadczących pomoc z urzędu, jak również tych świadczących jedynie pomoc odpłatną.

D. Sprawdzenie prewencyjne a kontrola osobista

64. W jednej z izb wizytujących poinformowano o tym, że kontrola osobista polega na rozebraniu się zatrzymanego do naga i przebiega w sposób jednoetapowy⁵². Z kolei w przypadku innej izby żołnierze nie byli w stanie udzielić jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy przeprowadzana podczas przyjęcia do pomieszczenia kontrola osobista przebiega w sposób jedno- czy też dwuetapowy⁵³. W jednym przypadku delegację KMPT poinformowano również, że osoby zatrzymane zawsze są kontrolowane z rozbieraniem się do naga⁵⁴.

65. Przeprowadzanie kontroli osobistej w sposób jednoetapowy stanowi naruszenie art. 17a ust. 2 u.ż.w., zgodnie z którym osoba kontrolowana powinna być częściowo ubrana, a żołnierz przeprowadzający czynność najpierw sprawdza część odzieży, a przed sprawdzeniem kolejnej części umożliwia osobie kontrolowanej włożenie odzieży już sprawdzonej.

66. W przypadku jednej z izb żołnierzom, z którymi rozmawiała delegacja KMPT, trudności sprawiało odróżnienie kontroli osobistej od sprawdzenia prewencyjnego. Zgodnie z udzielonymi wizytującym informacjami sprawdzenie prewencyjne wykonywane jest zawsze przed osadzeniem, jednak rutynowo wiąże się ono ze sprawdzeniem jam ciała i przykucnięciem. Z tych czynności nie jest sporządzany protokół⁵⁵.

67. Obowiązujące przepisy dopuszczają dokonanie oglądu jamy ustnej, nosa, uszu, włosów oraz, w szczególnie uzasadnionych przypadkach, miejsc intymnych osoby umieszczanej w izbie – jedynie w przypadku kontroli osobistej⁵⁶. Ponadto zgodnie z art. 17a ust. 9 u.ż.w., po zakończeniu kontroli osobistej żołnierz Żandarmerii Wojskowej ma obowiązek pouczyć osobę kontrolowaną o prawie do złożenia zażalenia do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce dokonania kontroli osobistej, w terminie 7 dni od dnia jej dokonania, w celu zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości jej dokonania. Na podstawie art. 17a ust. 10 u.ż.w. z kontroli osobistej sporządza się protokół również w przypadku, gdy osoba kontrolowana zgłosiła takie żądanie bezpośrednio po jej dokonaniu.

⁵² IZZW Kraków.

⁵³ IZZW Warszawa.

⁵⁴ IZZW Bemowo Piskie.

⁵⁵ IZZW Szczecin.

⁵⁶ Zob. art. 17a ust. 1 pkt 4 i 5 u.ż.w.

68. Nieznajomość rozróżnienia pomiędzy kontrolą osobistą a sprawdzeniem przewencyjnym może prowadzić do nadmiernej ingerencji w sferę prywatności i godności osoby umieszczanej w izbie, gdy zakres dokonywanych wobec niej czynności wykracza ponad to, co niezbędne w przypadku samego sprawdzenia przewencyjnego. Niewłaściwe zakwalifikowanie wykonywanych wobec zatrzymanego czynności jako sprawdzenia przewencyjnego narusza również ciążący na żołnierzach obowiązek pouczenia osoby poddanej kontroli osobistej o prawie do złożenia zażalenia na tę czynność.

69. W ocenie KMPT kontrola osobista nie powinna być stosowana rutynowo, lecz tylko w wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji i po dokonaniu indywidualnej oceny ryzyka.

70. **KMPT zaleca przypomnienie pełniącym służbę w izbie żołnierzom o różnicy między sprawdzeniem przewencyjnym a kontrolą osobistą oraz o obowiązku przeprowadzania kontroli osobistej zgodnie z przepisami.**

71. W jednym przypadku delegacja KMPT otrzymała informację, że wynikający z art. 17a ust. 5 oraz art. 17d ust. 5 u.ż.w. obowiązek dokonania kontroli osobistej oraz sprawdzenia przewencyjnego przez żołnierza tej samej płci co osoba kontrolowana byłby realizowany wobec osób transpłciowych wyłącznie w oparciu o dane znajdujące się w jej dokumencie tożsamości⁵⁷.

72. Standardy międzynarodowe stanowią, że przeszukania powinny być przeprowadzane przez personel tej samej płci co osoba zatrzymana. Sytuacja osób interpłciowych i transpłciowych jest pod tym względem wyjątkowo delikatna, szczególnie jeśli znajdują się one w okresie przejściowym i korekty płci. Istnieje bowiem ryzyko, że osoby zatrzymane nie zostaną rozpoznane zgodnie z ich tożsamością płciową. W takich przypadkach transpłciowe kobiety mogą być przeszukiwane przez personel męski. To samo ryzyko dotyczy transpłciowych mężczyzn. Ponadto przeszukania ciała mogą być wykorzystywane do upokarzania osadzonych transpłciowych. Aby ograniczyć i zapobiec takim zagrożeniom, osoby transpłciowe powinny mieć możliwość, w indywidualnych przypadkach, wyboru płci personelu prowadzącego przeszukanie. Personel pełniący obowiązki w izbie powinien być przeszkolony w zakresie przeprowadzania przeszukań, zarówno pod względem

⁵⁷ IZZW Ustka.

praktycznych metod, jak i niedyskryminacji, ze szczególnym naciskiem na przeszukania przeprowadzane wobec osadzonych LGBT+⁵⁸.

73. KMPT zaleca umożliwianie zatrzymanym transpłciowym, w indywidualnych przypadkach, wyboru płci personelu prowadzącego przeszukanie.

E. Monitoring wizyjny

74. Połowa wizytowanych izb nie była wyposażona w monitoring wizyjny⁵⁹. Z kolei w jednej z monitorowanych izb znajdowała się przestrzeń niewidoczna na nagraniach (w całości objęta strefą maskującą)⁶⁰. Był to tzw. pokój tymczasowy, który znajdował się za kratą we wnęce obok dyżurki i był wyposażony w murowaną ławkę.

75. W ocenie KMPT nagranie z kamer monitoringu może stanowić kluczowy dowód w przypadku zastosowania przemocy wobec osób zatrzymanych lub w przypadku, gdy zatrzymany dopuści się ataku na żołnierza. Stanowi ono obiektywny dowód przebiegu zdarzenia w przypadku wysunięcia oskarżenia przez którąkolwiek ze stron oraz jest narzędziem kontrolowania prawidłowości realizowania obowiązków służbowych. Ponadto wyeliminowanie tzw. ciemnych punktów, tj. obszarów nieobjętych monitoringiem, jest istotne dla zwiększenia bezpieczeństwa w izbach zatrzymań.

76. KMPT zaleca zainstalowanie kamer w izbach, które nie są wyposażone w monitoring wizyjny, oraz wyeliminowanie tzw. ciemnych punktów.

F. Środki przymusu bezpośredniego

77. Na wyposażeniu jednej z wizytowanych izb znajdowało się 30 taserów, które nie były wyposażone w kamery⁶¹. Z informacji udzielonych przez Komendanta Oddziału Żandarmerii Wojskowej w Szczecinie wynika, że w latach 2022–2024 zostały one pobrane do służby przez personel izby 144 razy. Ponadto urządzenia te pobierane

⁵⁸ Zob.: Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide. Published in December 2018 by the Association for the Prevention of Torture, s. 76. Zagadnienie to poruszane jest również w odniesieniu do osób umieszczonych w jednostkach penitencjarnych. Publikacje na ten temat wydały m.in. CPT (zob. <https://www.coe.int/pl/web/cpt/-/the-council-of-europe-anti-torture-committee-cpt-2023-general-report-focuses-on-the-protection-of-transgender-persons-in-prison>) oraz ODIHR (zob. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/1/559935.pdf>, np. s. 108).

⁵⁹ IZZW Kraków, IZZW Lublin, IZZW Elbląg, IZZW Bemowo Piskie, IZZW Szczecin.

⁶⁰ IZZW Warszawa.

⁶¹ IZZW Szczecin.

są każdorazowo przez żołnierzy wchodzących w skład obsługi izby zatrzymań, o ile posiadają oni właściwe przeszkolenie⁶².

78. W ocenie CPT tasery powinny być wyposażane w urządzenia (zazwyczaj w pamięć chipową), które mogą być używane do utrwalania różnych informacji i sprawdzania użycia broni (jak np. dokładnego czasu użycia, liczby użyci, czasu trwania i intensywności wyładowań elektrycznych). Informacje przechowywane w tej pamięci powinny być systematycznie czytane przez odpowiednie organy we właściwych odstępach czasu (co najmniej co trzy miesiące). Ponadto broń powinna być wyposażona we wbudowany celownik laserowy i urządzenia do nagrań wideo umożliwiające bezpieczne celowanie i nagrywanie okoliczności towarzyszących jej użyciu⁶³.

79. Brak kamery rejestrującej okoliczności i przebieg użycia paralizatora zwiększa ryzyko stosowania tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania. Zapis audio-video z użycia tasera zwiększa skuteczność nadzoru nad jego stosowaniem, przez co zabezpiecza przed niewłaściwym traktowaniem, ale także chroni samych funkcjonariuszy przed ewentualnymi fałszywymi oskarżeniami.

80. **KMPT zaleca, aby urządzenia służące do obezwładniania za pomocą energii elektrycznej znajdujące się na wyposażeniu wizytowanej jednostki wyposażone były w kamerę.**

81. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur pragnie podkreślić, że zgodnie ze standardami międzynarodowymi wypracowanymi przez instytucje stojące na straży praw człowieka, m.in. CAT⁶⁴ oraz CPT⁶⁵, paralizatory nie powinny być częścią standardowego wyposażenia funkcjonariuszy pełniących służbę w miejscach pozbawienia wolności i mających bezpośredni kontakt z osobami zatrzymanymi.

82. Poza wywołaniem fizycznego bólu podanie energii elektrycznej powoduje zwiotczenie mięśni i utratę kontroli nad ciałem, co z kolei najczęściej sprawia, że dana osoba, upadając, nie jest w stanie ochronić się przed potencjalnymi urazami. Szereg

⁶² Zgodnie z informacjami udzielonymi przez Komendanta Oddziału Żandarmerii Wojskowej w Szczecinie tasery pobierane są do służby wyłącznie przez żołnierzy posiadających „zaświadczenie o ukończeniu kursu dla użytkowników w zakresie posługiwania się przedmiotami przeznaczonymi do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej”, które określa załącznik nr 2 „Rozkazu Nr 138 Komendanta Głównego Żandarmerii Wojskowej z dnia 12 grudnia w sprawie szkolenia i użytkowania w Żandarmerii Wojskowej przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania za pomocą energii elektrycznej”.

⁶³ Zob. Standardy CPT pt. Broń elektryczna, Wyciąg z Dwudziestego Sprawozdania Ogólnego, CPT/Inf (2010) 28-part, par. 77.

⁶⁴ Zob. Uwagi końcowe Komitetu ONZ Przeciwko Torturom dotyczące Szóstego Raportu Okresowego Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, CAT/C/GBR/CO/6, par. 29.

⁶⁵ Zob. Raport CPT z wizyty w Portugalii w 2022 r., CPT/Inf (2023) 35, par. 54.

skutków, z jakim wiąże się wykorzystanie tasera, powoduje, że zakazane powinno być stosowanie ich wobec dzieci, kobiet w ciąży, osób starszych, osób chorujących obecnie lub w przeszłości na choroby kardiologiczne, osób z zaburzeniami psychicznymi oraz pod wpływem środków odurzających⁶⁶.

83. Jak wskazuje Komitet ONZ Przeciwno Torturom, tasery winny być wykorzystywane wyłącznie jako alternatywa dla bardziej śmiertelnych broni (np. broni palnej)⁶⁷. CPT także wydał takie zalecenie wobec Polski po wizycie w 2017 roku⁶⁸. W rozpoznanym przez żołnierzy otoczeniu, jakim jest obszar izby, należy ograniczać się do mniej inwazyjnych środków przymusu bezpośredniego.

84. KMPT rekomenduje odstąpienie od praktyki pobierania paralizatorów przez żołnierzy pełniących służbę w izbie zatrzymań.

85. Podczas wizytacji izb delegacje KMPT informowano o częstym prewencyjnym stosowaniu kajdanek wobec osób zatrzymanych przez Żandarmerię Wojskową w okresie poprzedzającym umieszczenie w izbie. Dotyczy to m.in. momentu zatrzymania, transportu oraz wizyt lekarskich. Przykładowo, w jednej z wizytowanych izb, miała występować praktyka, zgodnie z którą kajdanki zdejmowane były dopiero na prośbę lekarza przeprowadzającego badanie⁶⁹. W innej z kolei kajdanki zakładane na ręce z przodu miały być stosowane zawsze podczas transportu⁷⁰. Ustalenia te są spójne z uzyskiwanymi w wizytowanych izbach informacjami, że przyjęcie zatrzymanego do izby zaczyna się od zdjęcia mu kajdanek stosowanych przez doprowadzający go patrol interwencyjny.

86. Zgodnie z zaleceniami SPT stosowanie wszelkich środków bezpieczeństwa (w tym kajdanek) powinno być oparte na indywidualnej ocenie ryzyka, realizowanej na podstawie jasnych i określonych proceduralnie kryteriów. Kajdanki i inne instrumenty przymusu powinny być stosowane tylko wtedy, gdy nie jest dostępna lżejsza forma kontroli rzeczywistego ryzyka, i usuwane tak szybko, jak to możliwe⁷¹.

⁶⁶ Zob. Dwudziesty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2010) 28-part, par. 79.

⁶⁷ Zob. Uwagi końcowe Komitetu ONZ Przeciwno Torturom dotyczące Szóstego Raportu Okresowego Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, CAT/C/GBR/CO/6, par. 26; zob. także Uwagi końcowe Komitetu ONZ Przeciwno Torturom dotyczące wspólnie Trzeciego, Czwartego i Piątego Raportu Okresowego Stanów Zjednoczonych, CAT/C/USA/CO/3-5, par. 27.

⁶⁸ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, par. 22.

⁶⁹ IZZW Rzeszów.

⁷⁰ IZZW Bemowo Piskie.

⁷¹ Zob. Raport SPT z wizyty w Chile, CAT/OP/CHL/1, par. 44-46; Raport SPT z wizyty w Rumunii, CAT/OP/ROU/1, par. 104-105; Raporty SPT z wizyt na Ukrainie: CAT/OP/UKR/3, § 84; CAT/OP/UKR/1, par. 12.

87. **KMPT zaleca stosowanie kajdanek wobec osób zatrzymanych tylko w przypadkach uzasadnionych okolicznościami konkretnego przypadku (np. wskazującymi na możliwość ucieczki zatrzymanego lub na wystąpienie u niego agresji lub samoagresji); gdy użycie kajdanek jest niezbędne, nie powinny być one zapięte zbyt mocno i powinny być zdejmowane tak szybko, jak to możliwe.**

G. Prawo do informacji oraz mechanizm skargowy

88. W niektórych izbach wśród informacji o organach skargowych wywieszonych na tablicach informacyjnych znajdował się nieaktualny adres Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka⁷².

89. **KMPT zaleca uaktualnienie adresu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.**

90. W przypadku innej izby dostępny w celi porządek dnia był odrapany i znajdował się między kratą okienną i szybą, co czyniło go nieczytelnym⁷³.

91. **KMPT zaleca zapewnienie, aby informacje udostępniane zatrzymanym w celach były czytelne i znajdowały się w miejscu umożliwiającym łatwe zapoznanie się z nimi.**

H. Personel

92. Zgodnie z udzielonymi wizytującym informacjami, gdy zatrzymywana jest kobieta, w obsadzie izby zawsze znajduje się kobieta. W niektórych izbach do pełnienia służby w izbie zatrzymań przeszkolona była tylko jedna kobieta⁷⁴, a w jednej z izb brak było kobiet o takim przeszkoleniu⁷⁵. W tym ostatnim przypadku jednostka Żandarmerii Wojskowej dysponowała porozumieniem z Policją, która zapewniała obecność funkcjonariuszki podczas pobytu zatrzymanej kobiety w izbie.

93. W ocenie KMPT w razie przyjęcia do izby zatrzymań kobiety powinna być niezwłocznie delegowana do niej kobieta dysponująca odpowiednim przeszkoleniem do pełnienia służby w IZZW. Z uwagi na fakt, że czas pobytu zatrzymanej kobiety w izbie może być dłuższy niż jedna zmiana oddelegowanej do służby żołnierki, obecność tylko jednej przeszkolonej kobiety w obsłudze danego pomieszczenia może okazać się niewystarczający.

⁷² Dot. m.in.: IZZW Szczecin, IZZW Wrocław, IZZW Bemowo Piskie, IZZW Ustka, IZZW Warszawa, IZZW Lublin.

⁷³ IZZW Rzeszów.

⁷⁴ IZZW Wrocław, IZZW Lublin.

⁷⁵ IZZW Rzeszów.

94. **KMPT rekomenduje zwiększenie liczebności żeńskiego personelu przeszkolonego do pełnienia służby w izbach zatrzymań Żandarmerii Wojskowej, tak aby możliwe było zapewnienie obecności żołnierki przez cały okres pobytu zatrzymanej kobiety w izbie.**

95. Zgodnie z informacjami przedstawionymi KMPT po zakończeniu wizytacji izb, oferowane żołnierzom w latach 2023–2024 szkolenia, obejmowały m.in. takie zagadnienia jak: „Osadzanie, nadzorowanie i zwalnianie osób z izby zatrzymań”; „Organizacja, podstawy i zasady funkcjonowania izby zatrzymań”; „Sposób postępowania żołnierzy ze składu konwoju lub patrolu w izbie zatrzymań”; „Pierwsza pomoc przedmedyczna z elementami kwalifikowanej pierwszej pomocy”.

96. **KMPT rekomenduje, by do programów szkoleniowych żołnierzy włączyć zagadnienia związane międzynarodowymi standardami praw człowieka i prewencją tortur, Protokołem stambulskim⁷⁶, komunikacją interpersonalną, sposobami radzenia sobie ze stresem i przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu.**

IV. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca **Komendantowi Głównemu Żandarmerii Wojskowej:**

1. doprowadzenie do poprawy warunków materialnych przez systematycznie sprzątanie pomieszczeń oraz zapewnienie ich prawidłowej wentylacji;
2. dostosowanie warunków panujących w IZZW w Szczecinie do wymogów określonych w § 7 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia w sprawie izb zatrzymań oraz nieosadzanie osób zatrzymanych w pomieszczeniach, które nie spełniają wskazanych w nim kryteriów;
3. pełne zabudowanie sanitariatów znajdujących się w pomieszczeniach wieloosobowych;
4. umożliwienie osobom zatrzymanym korzystania z toalety bez obecności żołnierzy wchodzących w skład obsady izby zatrzymań;

⁷⁶ Zob. Podręcznik skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Zaktualizowana wersja podręcznika w języku polskim dostępna jest na stronie: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-protokol-stambulski-nowa-wersja-tlumaczenie-ms-odpowiedz-kolejna>.

5. odbieranie osobom umieszczanym w izbach zatrzymań odzieży prywatnej tylko wtedy, gdy wynika to z obowiązujących przepisów prawa i tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach;
6. zapewnienie osobom, którym odzież taka została odebrana, odzieży zastępczej;
7. odstąpienie od rutynowego odbierania okularów osobom umieszczanym w izbach zatrzymań;
8. wyposażenie magazynów wizytowanych izb w bieliznę dla zatrzymanych kobiet;
9. udostępnianie środków menstruacyjnych w toaletach oraz umieszczenie w sanitariatach koszy na odpady;
10. zapewnienie osobom zatrzymanym przynajmniej jednego ciepłego posiłku w ciągu dnia pobytu w izbie oraz zapewnienie bezmięsnej opcji wyżywienia;
11. odstąpienie od praktyki wydawania osobom zatrzymanym posiłków przez okienka w drzwiach celi;
12. systematyczne usuwanie barier architektonicznych i wdrażanie rozwiązań sprzyjających jak największej samodzielności i aktywności osób z różnymi typami niepełnosprawności;
13. dostosowania oświetlenia do pory doby i zapewnienie, że światło będzie przynajmniej przygaszone w nocy;
14. zapewnienie, że badania medyczne osób zatrzymanych będą odbywać się poza zasięgiem wzroku i słuchu osób niewykonujących zawodu medycznego, chyba że pracownik systemu opieki zdrowotnej wykonujący badanie poprosi o obecność takiej osoby;
15. zapewnienie, aby informacje dotyczące stanu zdrowia osób zatrzymanych były przechowywane w sposób zapewniający poszanowanie tajemnicy lekarskiej;
16. uaktualnienie brzmienia regulaminów wizytowanych izb oraz zapewnienie zgodności ich treści z obowiązującymi przepisami;
17. opracowanie, w porozumieniu z lokalnymi radami adwokackimi i izbami radców prawnych, list pełnomocników udostępnianych osobom umieszczanym w izbach zatrzymań – zgodnie z wytycznymi zawartymi w punkcie 63 raportu;
18. przypomnienie pełniącym służbę w izbie żołnierzom o różnicy między sprawdzeniem prewencyjnym a kontrolą osobistą oraz o obowiązku

- przeprowadzania kontroli osobistej zgodnie z obowiązującymi w tej mierze przepisami;
19. umożliwianie zatrzymanym transpłciowym, w indywidualnych przypadkach, wyboru płci personelu prowadzącego przeszukanie;
 20. zainstalowanie kamer w izbach, które nie są wyposażone w monitoring wizyjny oraz wyeliminowanie tzw. ciemnych punktów;
 21. zapewnienie, aby urządzenia służące do obezwładniania za pomocą energii elektrycznej znajdujące się na wyposażeniu Oddziału Żandarmerii Wojskowej w Szczecinie wyposażone były w kamerę;
 22. odstąpienie od praktyki pobierania paralizatorów przez żołnierzy pełniących służbę w izbie zatrzymań;
 23. stosowanie kajdanek wobec osób zatrzymanych tylko w przypadkach uzasadnionych okolicznościami konkretnego przypadku (np. wskazującymi na możliwość ucieczki zatrzymanego lub na wystąpienie u niego agresji lub samoagresji); gdy użycie kajdanek jest niezbędne, nie powinny być one zapięte zbyt mocno i powinny być zdejmowane tak szybko, jak to możliwe;
 24. uaktualnienie na tablicach informacyjnych adresu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka;
 25. zapewnienie, aby informacje udostępniane zatrzymanym w celach były czytelne i znajdowały się w miejscu umożliwiającym łatwe zapoznanie się z nimi;
 26. zwiększenie liczebności żeńskiego personelu przeszkolonego do pełnienia służby w izbach zatrzymań Żandarmerii Wojskowej, tak aby możliwe było zapewnienie obecności żołnierki przez cały okres pobytu zatrzymanej kobiety w izbie;
 27. włączenie do programów szkoleniowych żołnierzy zagadnień związanych z międzynarodowymi standardami praw człowieka i prewencją tortur, Protokołem stambulskim, transpłciowością, komunikacją interpersonalną, sposobami radzenia sobie ze stresem oraz przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu.

Ponadto, na podstawie art. 20 OPCAT, KMPT zwraca się do Komendanta Oddziału Żandarmerii Wojskowej w Szczecinie o udzielenie informacji w kwestiach wskazanych w punkcie 19 niniejszego raportu.

Opracował: Paweł Borkowski

Za Zespół podpisuje:

Katarzyna Kopystyńska
Zastępczyni Dyrektora Zespołu
/-wydano i podpisano elektronicznie/